

злочинності загальнокримінальної спрямованості. Зростання кількості шахрайств із використання комп'ютерних мереж залежить від збільшення ступеня проникнення високих інформаційно-програмних технологій у повсякденне життя населення України. Крім того, підвищення кваліфікації правоохоронних органів (спеціальних підрозділів із боротьби з кіберзлочинністю), удосконалення методів протидії, досвід, профілактика породжують необхідність винаходу злочинцями все нових видів кібершахрайства.

Проведений кримінологічний аналіз шахрайств, скоєних із використанням комп'ютерних мереж, засвідчив поступове, хоча і нелінійне, зростання комп'ютерного шахрайства в Україні останнім часом. Установлено, що основна частка кіберзлочинності припадає на територію міста Києва й Одеської області. Зазначені злочини, як і

більшість інших, загалом пов'язані з демографічними, економічними, соціальними, культурними, організаційними, правовими й іншими особливостями тієї чи іншої місцевості. Але специфіка кіберзлочинів полягає в технічних аспектах, динаміці проникнення та доступності Інтернету. Крім того, наявність латентної кіберзлочинності зумовлює психологічну обстановку безкарності таких суспільно небезпечних діянь, що спричиняє поширення злочинної діяльності з використанням ЕОМ і комп'ютерних мереж.

Особи, які постраждали від шахрайств, скоєних із використанням комп'ютерних мереж, мають загальні типологічні риси й особливості, тому надалі для запобігання значимим видам злочинів необхідний більш ґрунтовний кримінологічний та соціально-психологічний аналіз потерпілих від кібершахрайства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Киберпреступность: проблемы борьбы и прогнозы. URL: <http://crifo.com.ua/processes/?p=164985/>.
2. Статут Української міжбанківської Асоціації членів платіжних систем «ЄМА»: затверджений рішенням конференції 2006 р. м. К. С. 21.
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № № 25–26. Ст. 131.
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистична інформація Генпрокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
5. Криминология: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. М.: Юрист, 2004. 734 с.
6. Дані Головного управління статистики в м. Києві. URL: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3216&lang=1>.
7. Дані Головного управління статистики в Одеській області. URL: http://od.ukrstat.gov.ua/arh/demogr/demogr1_2017.htm.
8. Результаты дослідження «Проникновение интернета в Украине» // Factum Group Ukraine. 2018. URL: <https://inau.ua/proekty/doslidzhennya-internet-audytoriyi>.
9. Зелинский А.Ф. Криминология: учеб. пособие. Харьков: Рубикон, 2000. 187 с.
10. Результаты дослідження «Ставлення населення до реформи поліції в Україні». URL: https://www.slideshare.net/MIA_Ukraine/ss-74067458.
11. Молчанов С.В. Мораль справедливости и мораль заботы: зарубежные и отечественные подходы к моральному развитию. Вестник Московского университета. Серия 14 «Психология». 2011. № 2. С. 59–72.

УДК 343.352:124.5

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ТА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

SOME PROBLEMS OF CRIMINALIZATION AND DECRIMINALIZATION OF CORRUPTION CRIMES IN THE CONTEXT OF AXIOLOGICAL APPROACH

Оробець К.М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права № 2

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджено зміни, внесені до Кримінального кодексу України, що стосуються боротьби з корупційними злочинами. З'ясовано проблеми, які виникають у разі криміналізації та декриміналізації корупційних злочинів. Встановлено, що кримінально-правова боротьба з корупцією повинна поєднуватися із затвердженням службової діяльності як важливої соціальної цінності в Україні.

Ключові слова: криміналізація, декриміналізація, корупційний злочин, аксіологія, цінність, оцінка.

В статье исследованы изменения, внесенные в Уголовный кодекс Украины, которые касаются борьбы с коррупционными преступлениями. Выявлены проблемы, возникающие при криминализации и декриминализации коррупционных преступлений. Установлено, что уголовно-правовая борьба с коррупцией должна совмещаться с утверждением служебной деятельности как важной социальной ценности в Украине.

Ключевые слова: криминализация, декриминализация, коррупционное преступление, аксиология, ценность, оценка.

The changes of the Criminal Code of Ukraine, which relate to the fight against corruption crimes, were investigated in the article. The main problems arising from criminalization and decriminalization of corruption crimes were identified. It has been established that the criminal law fight against corruption should be combined with the approval of official activity as an important social value in Ukraine.

Key words: criminalization, decriminalization, corruption crime, axiology, value, assessment.

Постановка проблеми. Одним з основних принципів законотворчої діяльності, що визначає якість нормативно-правових актів та ефективність правового регулювання, є її наукова обґрунтованість. З огляду на різноманіття сфер і проявів суспільних явищ і процесів цілком обґрунтова-

ним виглядає застосування «поліфонічних» підходів у наукових дослідженнях, на які має спиратися законодавець. Серед таких підходів слід виокремити аксіологічний, застосування якого дає змогу висвітлити законотворчу діяльність із позицій цінностей і оцінок. Об'єктом оцінки

виступає як соціальна дійсність (у межах відносин, що підлягають правовому регулюванню), так і юридична діяльність («оцінка оцінки» законодавця).

Зазначені вище положення в повному обсязі стосуються галузі кримінального права. Процес і результат законодавчого визнання певних діянь злочинами (криміналізація) або, навпаки, виключення діянь із переліку злочинних (декриміналізація) втілюють законодавчу оцінку актів людської поведінки з погляду їх суспільної значущості як суспільно небезпечних (за криміналізацією), суспільно прийнятних чи навіть суспільно корисних (за декриміналізацією). Як зауважує М.І. Панов, «стосовно кожного із діянь, що визнаються злочином, визначається типова оцінка ступеня їх суспільної небезпечності як злочину» [1, с. 39].

Законодавчі інновації закону про кримінальну відповідальність останніх років свідчать про істотні зміни в оцінці суспільної небезпечності низки злочинів. Особливо яскраво це проявляється у т. зв. корупційних злочинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці корупційних злочинів присвячені останні публікації таких дослідників, як Г.С. Крайник, М.І. Мельник, О.М. Михальченко, О.П. Мусієнко, В.І. Тютюгін та ін. Водночас залишається поза увагою науковців аксіологічний підхід до законотворчої діяльності загалом і до криміналізації і декриміналізації корупційних злочинів зокрема.

Мета статті – дослідження дискусійних аспектів змін до закону про кримінальну відповідальність за корупційні злочини, які були внесені впродовж 2015–2018 рр., з урахуванням аксіологічного підходу у кримінальному праві.

Виклад основного матеріалу. Фундаментальним поняттям, яке має бути покладене в основу будь-яких законодавчих трансформацій у напрямку кримінально-правової боротьби з корупційними правопорушеннями, є саме поняття корупційного злочину. Визначаючи це поняття, на наш погляд, слід відображати як загальні ознаки злочину, що закріплені в ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу (далі – КК) України, так і родові ознаки, які визначають специфіку цих кримінальних правопорушень, уточнюючи й обмежуючи коло останніх. Насамперед необхідно встановити характер їх суспільної небезпечності, спрямованість на заподіяння шкоди певній сфері суспільних відносин. Із застосуванням аксіологічного підходу це дасть змогу надалі, за криміналізації або декриміналізації корупційних злочинів, оцінювати ті чи інші діяння як такі, що є антицінними (володіють типовою суспільною небезпечністю) чи, навпаки, припинили бути антицінними з погляду кримінального права (суспільна небезпечність яких не досягає «типової межі» злочину).

Натомість у примітці до ст. 45 КК зазначено лише, що «корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369³ цього Кодексу». Формування дефініції корупційних злочинів через надання їх вичерпного переліку не розкриває дійсного змісту цього поняття, його специфічних і типових ознак; замість цього застосовується визначення через таке розкриття значення певного терміна, яке замінює опис властивостей об'єкта [2, с. 80]. Отже, можна дійти висновку, що норма-дефініція, закріплена у примітці до ст. 45 КК, не здала визначити напрями подальших законодавчих змін у сфері кримінально-правової боротьби з корупційними злочинами та відображати повною мірою суспільно небезпечність злочинів, вона лише а posteriori констатує факт віднесення законодавцем тих чи інших злочинів до категорії корупційних. Залишається нерозкритою антицінність корупційних злочинів як кримінальних правопорушень, що становлять підвищену небезпеку, хоча, наприклад, у Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, поширення

корупції, її укорінення в усіх сферах державного управління визнається однією з актуальних загроз національній безпеці України (п. 3.3).

Тож виникає потреба у з'ясуванні антицінності зазначеної групи злочинів, принаймні на доктринальному рівні. Так, слід виходити з того, що «рівень» антицінності злочинів корелює з «рівнем» цінності тих суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, на які здійснюється посягання, а також з інтенсивністю деструктивного впливу на них. За висловом В.Б. Войчишина, «значення цінностей <...> розкриває значення й антицінностей» [3, с. 14].

Визначаючи «рівень» цінності, слід враховувати відносини ієрархії між цінностями, існування яких визнається філософами, починаючи з неокантіанців [4, с. 24]. Від того, наскільки обґрунтовано й чітко цю ієрархію ідентифіковано законодавцем, залежить прозорість процесу законотворчості, зрозумілість і, певною мірою, визнання суспільством критеріїв оцінки діяння як соціально значущого (соціально корисного, прийнятного або небезпечного). Сьогодні можна вказати на такі визначальні джерела для встановлення ієрархії цінностей в аксіосфері кримінального права України:

Конституцію України, в якій відображені загальнолюдські та соціальні цінності, зокрема у ч. 1 ст. 3 зазначено, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»;

- норми і принципи міжнародного права, у яких розкриті загальнолюдські цінності, передовсім Загальну декларацію прав людини;

- КК України, насамперед завдання кримінального закону (ч. 1 ст. 1 КК).

На жаль, у зазначених джерелах немає жодної згадки про цінність службової діяльності, внаслідок чого постає питання щодо її місця в ієрархії соціальних цінностей українського суспільства. На наш погляд, суспільні відносини, які забезпечують нормальну службову діяльність і діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, повинні посідати місце після найвищих соціальних цінностей приблизно на одному рівні з національною безпекою, що доцільно було б відобразити законодавчо, закріпивши у ч. 1 ст. 1 КК серед завдань кримінального закону правове забезпечення національної безпеки та службової діяльності.

Загострення проблем корупції в Україні вимагає посилення правової, в т. ч. і кримінально-правової, боротьби, зокрема шляхом криміналізації нових діянь, що досягли типового ступеня суспільної небезпечності, властивого злочинам. Проте ця протидія повинна мати системний, багаторівневий, послідовний, цілеспрямований характер, що не завжди досягається. Звісно, не можна не брати до уваги певних позитивних змін, до яких варто віднести визнання більш широкої сфери суспільних відносин об'єктом посягання корупційних злочинів, розширення кола осіб, які можуть бути суб'єктами таких злочинів, законодавче закріплення вичерпного переліку корупційних злочинів [5, с. 453–454], скорочення кількості підстав звільнення від кримінальної відповідальності та покарання у разі вчинення корупційного злочину тощо.

Водночас спостерігається і протилежна тенденція часткової декриміналізації корупційних злочинів, що виразилося у встановленні у примітці до ст. 364 КК винятково матеріальних показників істотної шкоди та тяжких наслідків у злочинах у сфері службової діяльності, інакше кажучи, йдеться лише про майнову шкоду, не враховуються такі критерії, як, наприклад, істотне порушення законних прав і свобод людини і громадянина, шкода довіллі, політична шкода тощо. Подібне занадто вузьке тлумачення, на нашу думку, не вписується у сучасний антикорупційний вектор розвитку кримінального законодавства і виглядає неповною оцінкою корупційних злочинів,

що не охоплює всі сфери негативного впливу корупції на суспільні відносини [6, с. 150]. Адже антицидентність корупційних злочинів полягає не в тому, що вони порушують економічні відносини (які забезпечують встановлений порядок оплати діяльності службових осіб), а в тому, що зазнають деструктивного впливу відносини у сфері службової діяльності, яка має значну цінність за сучасних умов розвитку українського соціуму.

Крім того, деякі дослідники відзначають також надмірну декриміналізацію діянь, що мають спільні ознаки з корупційними злочинами та не втратили суспільної небезпечності, наприклад, «фіктивне банкрутство», «незаконні дії у разі банкрутства», «порушення порядку випуску (емісії) й обігу цінних паперів» [7, с. 5].

Ще однією проблемою, яка постає під час внесення змін до кримінального закону, зокрема криміналізації, вважаємо певне протиріччя у використанні міжнародної і національної юридичної термінології та прийомів законодавчої техніки для формулювання ознак окремих корупційних злочинів, особливо враховуючи той факт, що прийняття важливих новел було пов'язане з необхідністю виконання міжнародних зобов'язань України (наприклад, Закон України від 13 травня 2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»). Розглядаючи співвідношення між матеріальними цінностями світової і національної правової культури, потрібно зважати на те, що кримінальне право не лише втілює загальні ідеї права, а й враховує унікальний культурний, історичний досвід соціуму, має тенденцію спадкоємності, яку можна просте-

жити, наприклад, у семіотичному аспекті. Як зауважують науковці, за умов глобалізації світу, євроінтеграції України повинен бути налагоджений ефективний діалог правових систем [8, с. 15], універсальні і національні цінності повинні взаємодоповнюватися за нормативним пріоритетом універсального над партикулярним [9, с. 113]. Що ж стосується формальних (законодавчих) засобів закріплення й охорони цінних суспільних відносин, то не завжди механічне перенесення міжнародної термінології є ефективнішим за вживання термінів, вироблених історично, які мають негативне забарвлення (наприклад, термін «хабар», від якого відмовилися).

Висновки і перспективи. Висвітлені у статті положення дають підстави дійти висновку, що процеси криміналізації та декриміналізації корупційних злочинів потребують удосконалення. Кримінально-правову боротьбу з корупцією необхідно розглядати як систему науково обґрунтованих, послідовних заходів, які мають органічно поєднуватися з затвердженням службової діяльності як важливої соціальної цінності в Україні.

Основними напрямками подальших науково-теоретичних розробок за досліджуваною проблематикою є:

- вироблення належної дефініції корупційного злочину з відображенням як загальних, так і родових ознак цього поняття;
- обґрунтування безумовної потреби у врахуванні різних за своїм характером наслідків корупційних злочинів, не обмежуючись майновою шкодою;
- критичний перегляд і вдосконалення законодавчої техніки та термінології;
- аналіз спадкоємності у кримінально-правовій боротьбі з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панов М.І. Методологічні аспекти дослідження кримінальної відповідальності. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали наук. полілогу, м. Харків, 07 вересня 2018 р. / упоряд.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко. Харків: Право, 2018. С. 35–41.
2. Філософський енциклопедичний словник / ред. кол.: В.І. Шинкарук та ін.; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
3. Войчишин В.Б. Кібернетичний злочин як ціннісне поняття. Правова держава. 2015. № 20. С. 8–14.
4. Матвеев П.Е. Аксиология: учеб. пособ.: в 2 ч. Ч. 1. История аксиологии. Владимир: Изд-во ВлГУ, 2017. 176 с.
5. Мельник М.І. Корупційні злочини. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій, В.І. Борисов та ін.; НАПрН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. С. 452–454.
6. Оробець К.М. Аксиологічні аспекти протидії корупційним злочинам. Актуальні проблеми реалізації положень Закону України «Про запобігання корупції»: тези доповідей регіонального науково-практичного круглого столу, м. Запоріжжя, 01–02 грудня 2017 р. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. С. 149–151.
7. Михальченко О.М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
8. Жебровська К.А. Правові цінності у взаємодії правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2017. 20 с.
9. Максимов С.І. Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003–2010). Харків: Право, 2010. 336 с.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПОРІВНЯЛЬНО-АНАЛІТИЧНЕ ПРАВО

5/2018

WWW.PAP.IN.UA

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

**Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Міністерства освіти і науки України**

**Електронне наукове видання
«Порівняльно-аналітичне право»**

№ 5, 2018

**Ужгородський національний університет
Ужгород 2018**

Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Головний редактор:** Бисага Юрій Михайлович – доктор юридичних наук, професор
- Заст. гол. редактора:** Бєлов Дмитро Миколайович – доктор юридичних наук, професор
- Відповідальний секретар:** Рогач Олександр Янович – доктор юридичних наук, професор
- Члени редакційної колегії:**
- Бєдь Віктор Васильович – доктор юридичних наук, професор;
 - Білаш Олександр Володимирович – доктор теології, кандидат юридичних наук, доцент;
 - Гайніш Едіта – доктор права, доктор філософії у сфері права (Словацька Республіка);
 - Громовчук Мирослава Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент;
 - Дрозд Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, доцент;
 - Жежихова Мартина – кандидат юридичних наук (Словацька Республіка);
 - Лазур Ярослав Володимирович – доктор юридичних наук, професор;
 - Лемак Василь Васильович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;
 - Мраз Станіслав – доктор юридичних наук, професор (Словацька Республіка);
 - Рогач Іван – кандидат юридичних наук (Словацька Республіка);
 - Сєврюков Олександр Павлович – доктор юридичних наук, професор (Російська Федерація);
 - Семерак Олександр Созонович – кандидат юридичних наук, професор;
 - Сідак Микола Васильович – доктор юридичних наук, професор;
 - Станіш Пьотр – доктор права, професор (Республіка Польща);
 - Ступник Ярослав Валерійович – кандидат юридичних наук, доцент;
 - Уканов Казбек – доктор юридичних наук, професор (Республіка Казахстан);
 - Фазикош Василь Георгійович – кандидат юридичних наук, професор;
 - Федоренко Владислав Леонідович – доктор юридичних наук, професор;
 - Шекк Олена Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент (Російська Федерація);
 - Ярема Василь Іванович – доктор економічних наук, професор.

Видання «Порівняльно-аналітичне право» включено до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з юридичних дисциплін.

Наказ Міністерства освіти і науки України № 463 від 25 квітня 2013 р.

Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право» включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

*Рекомендовано до опублікування Вченою радою
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 11 від 19.11.2018 року*